

рети на српски и други јужнословенски светци. Насликаните ликови од јужнословенски култ, не се споменати одделно, но самиот податок што го дава авторот дека во прашање е најобемна галерија на портрети на светци од таканаречениот Илирик, побудува особен интерес и за вероватното присуство на насликани фигури од македонските краишта. Претпоставуваме дека Д. Медаковиќ ќе објави посебна студија за ликовите од овој параклис со осврт на домашните култови. Кон крајот на прегледот на уметноста од XVIII век во Хиландар се спомнуваат тогашните архитектонски потфати и изведбата на повеќе дела на длабока резба. Во врска со фреските од крајот на XVIII век би сакале да укажеме на низната блискост со живописот во манастирската црква Св. Наум во Охрид, како и на значајната претпоставка на авторот дека тие се дело на мајстори од јужномакедонските краишта. Во историскиот осврт за судбината на манастирот во XIX век Д. Медаковиќ акцентот го става врз турските репресалии во Света Гора, а посебно во Хиландар, во време на

грчкото востание 1821 и на настојувањето на кнежевството на Србија да му помогне на Хиландар со цел да ја санира неговата неповолна финансиска состојба.

На крајот од монографијата Д. Медаковиќ, со нему својствената сигурност и широчина, дава преглед на истражувањата на Хиландар во изминатите децении. Сите позначајни прилози, расправи и студии за споменикот од крајот на XVIII век до денес од областа на историјата, книжевноста, и ликовната уметност, низ хронолошко следење и историографски коментар, соопштени се во целост. На крајот е приведен и целосен библиографски преглед, драгоцен за сите идни истражувачи на овој голем манастирски комплекс.

Раскошно опремена, со над 160 фотографии (повеќето во колор) на фрески, икони, дела на применетата уметност и уметничките занаети, со фотоси на хрисовули, грамоти и печати, монографијата за Хиландар во целина претставува исклучителен издавачки потфат на „Југословенска ревија“ и „Вук Караџиќ“ од Белград.

Цветан ГРОЗДАНОВ

ИВ. ЖУЕН — ПИЕР ФРАНСОА, СКОПЈЕ, НА ТО ЈЕ ДАЛЕКО. БАЛКАН 1918 Прево со француског Страхиња Дамњановиќ. Београд 1980.

Научниот интерес кон Првата светска војна, нејзиниот воен и политички аспект, нејзините резултати и последици за завојуваните и неутрални држави, од ден на ден се зголемува. И не само овој интерес расте во нашата земја, која цели четири години ја га-

зеа и го уништуваа нејзиното спопанство туѓи армии, туку овој интерес е можеби уште поголем во другите земји, особено во Франција и Германија. Така, деновице нашата воена и политичка историја за Првата светска војна се здооби со едно колективно дело на

француските писатели Ив. Жуен и Пиер Франсоа, кое се појави во издание на Здружението 1300 га-ци — каплари и Здружението на доброволците од ослободителните војни на Србија од 1912—1920 година во Белград. Тоа е преведено од француски на српско-хрватски јазик, проследено со предговор на д-р Петар Опачиќ, полковник на ЈНА.

Предмет на ова дело е главно борбениот пат на Одредот на францускиот генерал Огист Шарл Трание, придодаден заедно со уште две француски дивизии кон составот на српските армии како засилување на македонскиот Солунски фронт, но под директна француска команда, а пред претстојниот пробив на Солунскиот фронт. Одредот бил составен од **22-та колонијална-пешадиска бригада**, два баталјона Сенегалци, еден полк од грчката пешадија, три групи на артилерија и од други делови на други родови војска. Сместен на првата борбена линија на мариовскиот дел од фронтот т.е. од Старавина до источниот крак на Црна Река, овој одред одиграл извонредно важна улога при пробивот на фронтот кај Добро Поле што почнал на 15 септември 1918 година и во гонењето на германско-бугарските окупатори од Македонија, Косово и Србија стигнал дури до Смедерево.

Авторите на ова дело во својот предговор тврдат дека многу малку, а во Франција тугуречи никој досега не ја изнесол вистинската историја на оние француски единици што ги држеле страните на српските армии на македонскиот фронт. „За нив се зборувало само под перото на германските,

бугарските или српските писатели, па и тоа ретко објективно. Меѓутоа, откако тајните документи што се однесуваат на оваа голема војна им станале достапни на истражувачите; станало многу лесно да се утврдат фактите и да се пополни многу интересна празнина“. Ова тврдење е сосем точно и авторите навистина ја пополниле оваа празнина. Пред се под перото на овие двајца извонредни француски стилисти како и на дланка се отвора пред нашите очи страшната панорама на делот од македонскиот фронт на просторот од Старавина до Црна Река. Авторот со живи бои ги опишуваат запалените од топови и испустени македонски села, нивните куќи и цркви, прекопани со ровови од едната и другата страна на фронтот, што некогаш не се ни 100 метра далецина еден од друг, и во кои војниците цели три години живееле како во гробови, со надеж дека повторно ќе се вратат во своите одамна напуштени домови. И од едната и од другата страна на фронтот во тие исти ровови биле масовно мобилизирани Македонците од поделената и раскината од Балканските војни Македонија. Затоа и не биле ретки случаите на воздржаност, па и на дезертирање. При една ревизија на францускиот генерал Трание заедно со српскиот полковник од моравската дивизија, Панта Грујиќ, непосредно пред подготовките за пробивот на Солунскиот фронт, еден од српските офицери наспомнал дека „Бугарите службено мобилизирале во војската многу Македонци“, па додал „Дури иако некои од нив не нè сакаат, но немаат никакви желби

да умираат за Бугарија“ (стр. 22). На едно друго место авторите сè уште покатегорични: „Македонскиот народ во својата целокупност, треба тоа да го признаеме, не можел да ја почувствува оваа војна како национална, бидејќи имало (мобилизирани) Македонци и од едната и од другата страна на границата“ (стр. 34—35).

На 15 септември, во 5 и 30 часот изутрина, при паѓањето на неочекувана магла и по престанувањето на артилериската стрелба, се втурнале во полна воена спрема француско-српските трупи од своите ровови и само во еден налет Французите од 122-та пешадиска дивизија го освоиле огромниот масив на Добро Поле, а понатаму со неколку повторни јуриши, пробивајќи дел по дел од фронтот, ги принудиле на бегство изненадените бугарски трупи на фронтот. Веќе на 23 септември труците на генералот Трание влегле во Прилеп и гонејќи ги германско-бугарските војски преку Бабуна кон Велес и Скопје, продолжиле во незапирлив поход, заедно со Србите од првата армија, преку Косово да стигнат дури до Смедерево.

Излагањето на борбениот пат на одредот на генералот Трание и неговото движење е извонредно живо и сликовито прикажано. Авторите многу убаво го опишале светлиот лик на главната личност

на одредот, Трание. Според нив, „генералот Трание умеел да командувачува хумано со својот одред, чија историја ја раскажува оваа книга. Тој пројавил исто така и многу цврстина и решителност, приближувајќи се кон таквиот идеален модел. Тој ја исполнувал својата должност без врева, без помпа, без никаква грижа за својата слава. Оние, што го познавале го прикажуваат како добар човек, правичен и храбар, човск скроман којшто често избегнувал да го изложува на неуспех својот пристап на поголеми одговорности“ (стр. 136).

Излагањето на Ив. Жуен и Пиер Франсоа во оваа книга е проследено со современ илустративен материјал на личности и сцени од фронтот, потоа на градови што ги ослободувал одредот, како и со неколку воено-топографски карти од фронтовската линија. Целото излагање на ова дело е фундирано на богата архивска документација од француските и други архиви, како и на извонредно бројната литература, која е наведена на крајот на книгата и прокоментарисана. Инструктивниот предговор на југословенскиот полковник д-р Петар Опачиќ не само што врши оценка на ова дело туку и го дополнува со некои податоци. Оттука и ова дело со сите гореспомнати особини наполно го заслужува нашето внимание.

Љубен ЈАПЕ